

завдяки гармонійному поєднанню інформаційно-комунікаційних технологій із гуманістичними методами педагогічної взаємодії, які ґрунтуються на повазі до особистості, прийнятті її емоційного стану та індивідуальних потреб. Такий підхід допомагає дитині усвідомити власну цінність, зберегти внутрішній ресурс і віру у власні можливості навіть у складних соціально-психологічних умовах сьогодення.

Висновки. Інноваційні форми дистанційної виховної роботи наочно доводять свою ефективність як засіб розвитку здібностей, творчого потенціалу та психологічного відновлення учнів, що підтверджується результатами їхньої активної участі у різноманітних конкурсах, проектах і заходах. Забезпечення підтримки позитивного емоційного стану учнів сприяє їхній самореалізації, формує почуття успіху, впевненості у власних силах і соціальної значущості. В умовах сучасних викликів виховна діяльність, організована із застосуванням цифрових технологій та педагогічних інновацій, стає потужним ресурсом формування гармонійної, стресостійкої, внутрішньо вмотивованої особистості. Виховна робота у закладі освіти сьогодні може виходити за межі формального планування – перетворюючись на живий, натхненний процес співтворчості педагогів й учнів, який наповнює позитивною енергією, вірою у власні можливості та прагненням до високих результатів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абрамович О. «Майстерність актора як засіб розвитку особистості дитини: теоретико-практичні аспекти викладання» Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв № 2'2023 Сценічне мистецтво С. 234
2. Головатюк В. Реабілітаційні можливості театральної діяльності закладів освіти . Український педагогічний журнал. 2025. № 1 С.152

Лучанінова Ольга,
*доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу
наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти,
Державна науково-педагогічна бібліотека
України імені В. О. Сухомлинського, Київ, Україна,
e-mail: 2017olgapetrovna@gmail.com*

АКСІОЛОГІЧНЕ СПРЯМУВАННЯ У ВИХОВАННІ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

Анотація. Стан проблеми щодо аксіологічного спрямування у вихованні обдарованої особистості у воєнний період характеризується системним, міждисциплінарним підходом та усвідомленням необхідності цифрової трансформації. Нині активно розробляються та впроваджуються комплексні стратегії, що поєднують когнітивний, творчий та особистісний розвиток на

аксіологічних засадах. Проблема є багатогранною і вимагає глибокого аналізу на перетині психології (вплив війни на особистість та цінності) і педагогіки (методи формування цінностей).

Ключові слова: психолого-педагогічний аналіз, аксіологічне спрямування, виховання обдарованої особистості, етапи аксіологічного спрямування, види цінностей.

Abstract. The state of the problem regarding the axiological direction in the education of gifted individuals during wartime is characterized by a systematic, interdisciplinary approach and an awareness of the need for digital transformation. Comprehensive strategies that combine cognitive, creative, and personal development on axiological principles are currently being actively developed and implemented. The problem is multifaceted and requires in-depth analysis at the intersection of psychology (the impact of war on personality and values) and pedagogy (methods of value formation).

Keywords: psychological and pedagogical analysis, axiological orientation, education of gifted individuals, stages of axiological orientation, types of values

Аналіз наукової літератури показав, що сучасний стан проблеми виховання обдарованої особистості в Україні характеризується поєднанням нормативно-правового забезпечення, активної науково-методичної розробки нових підходів (як-от критичне мислення, STREAM-освіта) та усвідомленням важливості комплексного, суб'єктно-ціннісного розвитку обдарувань.

Дійсно, наявність нормативно-правових документів (наприклад, про стипендії Президента України для обдарованих митців [10]) та стратегічне визначення розвитку обдарованості в умовах цифрової трансформації педагогічних середовищ свідчить про державну увагу до проблеми. Дослідження акцентують на ціннісному вимірі формування творчої особистості, аксіологічних стратегіях освітянина, ціннісній підтримці розвитку здібностей та обдарованості [4; 11]. Це дозволяє розглядати обдаровану особистість як суб'єкта діяльності з високою творчою активністю та самодостатністю [4].

У воєнний період розробляються та впроваджуються комплексно-цільові програми розвитку обдарованості [5], концептуальні моделі, методики навчання (зокрема, педагогічно обдарованих студентів [1]) та тренінгові програми для особистісного розвитку обдарованих старшокласників [8].

Учителі й викладачі активно розробляють та впроваджують сучасні освітні технології, як-от: розвиток критичного мислення [9], яке є «мисленням про мислення» для його удосконалення; STREAM-освіта [2] як відповідь на виклики невизначеного світу та потреба в кадрах з розвиненими навичками мислення; є наукові праці, в яких проводиться порівняльний аналіз та систематизація знань про реалізацію проблеми навчання й виховання обдарованих дітей і молоді у найрозвиненіших країнах світу, зокрема, американський підхід до обдарованості й творчості [1;12].

Разом із тим аналіз наукових джерел дає підстави наголосити, що в умовах воєнного періоду вчителям/викладачам варто приділяти увагу взаємозв'язку когнітивних та особистісних чинників обдарованості, оскільки їх дисбаланс (наприклад, домінування одного) може блокувати прояви обдарованості [3; 8]; зосереджуватися на мотиваційному ядрі обдарованості та формуванні ціннісного ставлення до власної діяльності та здібностей, особливо на стадії формування обдарованості [6]; системно впроваджувати методи, які впливають на розвиток критичного мислення на кожному уроці, акцентуючи увагу не лише на привабливості методу, а й на його глибинному змісті [9]; дотримуватися інтеграції навчальних напрямів через STREAM-освіту (Science, Technology, Reading, Engineering, Art, Mathematics/Writing), що формує вміння бачити картину в цілому та знаходити нестандартні рішення [2]; можливо, на рівні керівництва школи/ЗВО створити систему цілеспрямованого виявлення і відбору здібних та обдарованих дітей/студентів та забезпечити максимально прийнятні умови для їх інтелектуального, морально-фізичного розвитку [5]; на рівні вчителя/викладача використовувати комплексний методичний інструментарій для психодіагностики обдарованості на різних етапах вікового зростання та пропонувати індивідуалізацію навчання [3;8].

В умовах війни вияв обдарованості здобувача освіти може бути як загальмований, так і пришвидшений, тож варто розвивати практичний інтелект, який вимагає адекватного самооцінювання, здатності до прогнозування та проєктної творчості, що відповідає суспільним потребам у нестандартних професіях майбутнього. Інноваційно мислячий викладач завжди приділяє увагу педагогічним технологіям, які виступають динамічним тлом для здобувачів освіти і сприймаються ними як засіб ефективного навчання і самонавчання, пізнання і самопізнання. Педагогічну технологію науковці визначають «як сукупність соціокультурних, соціопсихологічних, соціопедагогічних установок і цінностей, які визначають модель спільної освітньої діяльності з проєктування, організації та проведення навчального процесу з метою виховання творчої особистості [11, с. 61]. У процесі творчого розвитку учня/студента педагогічні технології виступають засобом цього процесу, а самі учні-студенти виступають своєрідним засобом розвитку особистості й вчителя/викладача. Співтворчість сприяє педагогічній майстерності педагога, кожний із учасників цього процесу виграє, стає професіоналом у певних питаннях, сферах.

Д. Корольов розглядає розвиток обдарованості, використання власних здібностей особистістю як пріоритетний, найефективніший спосіб повноцінної життєдіяльності [6]. У роки навчання у школі, закладі вищої освіти учителю / викладачу важливо, щоб в обдарованого учня «були достатні підстави зробити вибір на користь самореалізації з опорою на власні провідні здібності [6, с. 6].

І сам дорослий має бути не менше обдарованим, щоб екстраполювати обдарованість, науковий запал іншим; зацікавлений педагог буде цікаво інформувати про сучасних талантів, щоб мотивувати обдаровану особистість (Стів Джобс, Ілон Маск та ін.)

Обдарованість проявляється через інтелектуальну діяльність здобувача освіти, може вимірюватися тестами. Дослідники вважають, що існує можлива взаємодія між когнітивними та особистісними чинниками обдарованості; різні типи обдарованості по-різному проявляються у навчанні й житті. Обдарована людина – це перш за все обдарована особистість. Головне, що в основі виховання обдарованої особистості лежать цінності: цінності освіти, суспільства; особистості дорослого, який розвиває учня, комунікативні здібності як цінність тощо.

Наприклад, у монографії «Стратегії формування творчої особистості: методи, прийоми, форми» досліджено проблему творчої особистості в умовах інформаційно-цифрової реальності. У розділі «Ціннісний вимір життя людини» В. Ільїним простежено розкриття проблеми цінності в житті та філософії, індивідуалізм як умову свободи. Обдарована людина «приречена» на творчість, яка визначає основу й умову всього подальшого розвитку – особистісного та соціального [11].

Психолого-педагогічний аналіз проблеми аксіологічного спрямування у вихованні обдарованої особистості у воєнний період можна поділити на такі етапи: теоретико-концептуальний (база аналізу); діагностично-аналітичний (збір даних) проектно-корекційний (розробка стратегії); етап оцінки ефективності.

Таблиця 1 Етапи аксіологічного спрямування у вихованні обдарованої особистості у воєнний період

Етапи	Зміст етапу
1. Теоретико-концептуальний	Спланувати план проведення дій на цьому етапі: <i>уточнити</i> , що саме розуміється під обдарованою особистістю (з акцентом на їхню підвищену чутливість та інтелектуальну рефлексію в кризових умовах); <i>напрацювати</i> ядро цінностей, ідеали, морально-етичні орієнтири обдарованої особистості); <i>з'ясувати</i> , як контекст воєнного періоду змінює ієрархію цінностей: від цінностей розвитку до цінностей виживання та стійкості; <i>здійснити</i> огляд психологічних теорій й <i>скоригувати</i> їх з врахуванням аналізу впливу кризи воєнного періоду на цінності (механізми ціннісної дезорієнтації та екзистенційних криз в умовах травми та війни; формування патріотичних, громадянських та гуманістичних цінностей у кризовому контексті). <i>Визначити</i> психологічних особливостей обдарованих в умовах війни: відомо, що в екстремальних ситуаціях яскравіше проявляються асинхронність розвитку, перфекціонізм, підвищена емоційна чутливість обдарованих, які впливають на їхнє сприйняття військових подій та їхню систему цінностей).

Етапи	Зміст етапу
2. Діагностично-аналітичний	На цьому етапі доцільно розробити/адаптувати методики (анкетування, інтерв'ю, проєктивні методики) для виявлення домінуючих цінностей (що є важливим зараз: безпека, сім'я, перемога, самореалізація?); ціннісних суперечностей (між індивідуальною самореалізацією та суспільним обов'язком); діагностувати рівень тривожності, посттравматичних симптомів (ПТСР) та емоційної стійкості (резилієнтності), оскільки ці фактори безпосередньо впливають на засвоєння цінностей. Аналіз щодо умов педагогічного середовища дозволить оцінити, які цінності транслиуються у школі, родині, позашкільних закладах у воєнний період; рівень готовності педагогів та батьків працювати з аксіологічними питаннями обдарованих дітей у контексті війни (їхні власні цінності та методи); ідентифікувати ключові фактори, що найбільше впливають на ціннісні орієнтації (медіа, волонтерство, особистий досвід, приклади дорослих-героїв).
3 Проєктно-корекційний	На цьому етапі доцільно сформулювати аксіологічні пріоритети-цінності для виховання обдарованих у воєнний період, які будуть сприяти: стійкості, адаптивності; національній ідентичності та спільній відповідальності; гуманізму, критичному мисленню. Етап передбачає розробку психолого-педагогічних методів: використання проєктної діяльності (наприклад, волонтерські та соціальні проєкти, що ґрунтуються на цінностях допомоги); етичні дискусії та філософські семінари (для обговорення екзистенційних питань та цінностей); менторство (залучення успішних дорослих, які демонструють ціннісно-орієнтовану поведінку в умовах кризи). Також необхідно розробити рекомендації для суб'єктів виховання; інструкції для педагогів: як інтегрувати аксіологічний компонент у навчальні предмети та позаурочну роботу; психологів: як надавати індивідуальну та групову підтримку для вирішення ціннісних конфліктів; батьків: як створювати вдома атмосферу безпеки та послідовності у трансляції цінностей.
4. Етап оцінки ефективності	На цьому етапі здійснюється моніторинг та зворотний зв'язок: щодо змін у ціннісних орієнтаціях обдарованих осіб (наприклад, через повторні діагностичні зрізи). Також важливо коригувати програми: оперативно коригувати виховні стратегії та методи, оскільки контекст війни є динамічним і вимоги до цінностей можуть змінюватися.

Аксіологічні основи, необхідні обдарованій особистості для максимального розкриття таланту, на думку дослідників, виходять далеко за межі лише інтелектуальних здібностей. Інтелект, на думку Штернберга, «це навіть більше, ніж просто обсяг аналітичних, творчих та практичних здібностей людини» [14]. З врахуванням цього аксіологічні основи охоплюють три основні групи цінностей: пізнавальні, особистісно-вольові та соціально-етичні.

Так, *пізнавально-інтелектуальні цінності* підтримують постійний інтелектуальний розвиток і є основою для креативності та новаторства. Пізнавальну активність визнають ключовою цінністю, яка проявляється як внутрішня потреба постійно досліджувати, ставити незручні питання та

прагнути вирішувати складні проблеми. Любов до праці має бути потребою в напруженій праці та самовимогливість (геній – це 1% таланту і 99% праці. Томас Едісон). Цінність процесу глибокого занурення є вирішальною. А також критичне мислення, яке дозволяє обдарованим людям відходити від застарілих поглядів і знаходити оригінальні рішення. Цікавою для цього виду цінностей є трикільцеву модель Josepha S. Renzulli. Одним з елементів моделі науковець називає тип програми, для якої студенти відбираються. Система ідентифікації базується на моделях, що поєднують як збагачення, так і прискорення, незалежно від того, чи здійснюються вони в рамках самостійних програм, програм інклюзії, програм відбору студентів чи будь-якої іншої організаційної схеми [14, с. 27].

Р Штернберг і Е. Григоренко визначають інтелект як «безперервний процес набуття та закріплення набору навичок, необхідних для високого рівня майстерності в одній або кількох сферах життєвої діяльності» [13, с. 267].

Особистісно-вольові цінності. В умовах війни всім, не тільки обдарованим особистостям, необхідно стимулювати потяг до особистісно-вольових цінностей як своєрідного «запобіжника» від вигорання, особливо з огляду на перфекціонізм обдарованих. До речі, у Renzulli наполегливість та стійкість до фрустрації називається «мотивація, орієнтована на завдання», тобто доведення справи до кінця, навіть якщо виникають значні перешкоди або невдачі. Обдаровані особистості часто відчують сильніше розчарування через свою високу самовимогливість. Не менш важливими є відстоювання своєї правоти та ризику перед невідомим або загальноприйнятим (здатність долати страх невдачі та проявляти ініціативу), цінність дисципліни й організованості, які дозволяють керувати своїм часом та ресурсами, необхідними для інтенсивної творчої праці.

Соціально-етичні цінності підкреслюють продуктивне використання таланту для суспільства. Цінність гуманізму та етики спрямовує талант на вирішення проблем, що стосуються людського добробуту і протидії злу, соціальної відповідальності. У воєнний час ця цінність набуває критичного значення (волонтерство, відновлення, внесок у стійкість нації). Яскравим прикладом є талановиті діти, які розробляють ефективні моделі дронів для військових. Цінність служіння перетворює обдарованість на талант у його найвищому, суспільно значущому вимірі.

В умовах війни, яка створює нову інформаційно-цифрову реальність з посиленням деструктивних впливів та психологічних викликів, розвиток обдарованих здобувачів освіти потребує особливої уваги, актуалізує поєднання академічних стратегій з психологічно-орієнтованою підтримкою; ту необхідна комплексна, системна діяльність, спрямована на забезпечення своєчасного доступу до релевантної інформації, аналіз даних для прийняття обґрунтованих рішень щодо підтримки та розвитку потенціалу обдарованих здобувачів освіти,

надання їм необхідних ресурсів та психолого-педагогічної допомоги з урахуванням травматичного досвіду війни. Цифровий простір освітньої екосистеми відкритої науки/університету наповнений засобами розвитку й підтримки обдарованої особистості.

Так, хакатон є формою співпраці, що стимулює розвиток обдарованої особистості в команді під час проєктної діяльності, комунікації та пошук нових методів навчання/винаходів у короткий термін, а також надає можливість отримати підтримку від журі для втілення ідей у життя. Під час хакатону на практиці проявляються освітні й життєві цінності.

Отже, будь-який період становлення чи розвитку суспільства завжди буде пов'язаний з проблемою цінностей, які можуть змінюватися через глобальні обставини. Освіта, у свою чергу, має суспільне замовлення на виховання членів цього суспільства залежно від тих цінностей, які є ключовими на тому чи іншому етапі. Обдарована особистість у будь-якому суспільстві як національне надбання, оскільки найбільші сподівання на покращення умов життя й розквіту нації пов'язані саме з обдарованою молоддю [7]. Аксіологічне виховання обдарованої особистості у воєнний період – комплексна, системна діяльність суб'єктів освітнього процесу, які спираються на пізнавальні, особистісно-вольові та соціально-етичні цінності обдарованої особистості, сприяють розвитку її таланту для суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова О. Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2007. 472 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/8307/> (дата звернення: 05.09.2025)
2. Вакарін С. І. Нова українська школа: дидактичні основи Stream-освіти в початковій школі : навч.-метод. посіб. Київ : Саміт-книга, 2021. 144 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi68/0050056.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).
3. Взаємозв'язок когнітивних та особистісних чинників у розвитку обдарованості : монографія / Р. О. Семенова, Д. К. Корольова та ін. ; за ред. Р. О. Семенової. Київ : Педагогічна думка, 2008. 144 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/716506> (дата звернення: 01.07.2025).
4. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир : Рута, 2006. 320 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/14847/> (дата звернення: 01.09.2025).
5. Комплексно-цільова програма розвитку обдарованості і творчих здібностей учнів «Обдарованість. Інтелект. Творчість». URL: <https://letavanvk.wordpress.com/wp-content/uploads> (дата звернення: 01.07.2025)
6. Корольов Д. К. Психологія обдарованості : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2024. 176 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/742950/> (дата звернення: 01.07.2025).
7. Лучанінова О. П. Інформаційно-аналітичний супровід обдарованої особистості в умовах війни. Обдарованість: методи діагностики та шляхи розвитку : матеріали науково-практичного онлайн-семінару (Київ, 22–26

- травня 2025 року) . Інститут обдарованої дитини НАПН України, м. Київ, Україна, стор. 503-509. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745629>
8. Науково-методичні засади особистісного розвитку інтелектуально обдарованих старшокласників : монографія / В. В. Рибалка та ін. ; за ред. Н. Д. Вінник. Київ, 2015. 157 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/704931> (дата звернення: 01.10.2025).
 9. Пометун О. І. Нова українська школа: розвиток критичного мислення в учнів початкової школи : навч.-метод. посіб. Київ : Видав. дім «Освіта», 2020. 193 с. URL: https://library.znu.edu.ua/newbook/index.php?action=url/view&url_id=76535 (дата звернення: 01.10.2025).
 10. Про затвердження Положення про конкурсний відбір кандидатів на здобуття стипендій Президента України для найбільш обдарованих молодих митців України : наказ Міністерства культури та інформаційної політики України № 142 від 23.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0894-23#Text> (дата звернення: 01.10.2025).
 11. Стратегії формування творчої особистості: методи, прийоми, форми: монографія / авт. кол.: В. Г. Кремень та ін. Київ : Ін-т обдар. дитини НАПН України, 2020. 320 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/723034> (дата звернення: 01.09.2025).
 12. Тадеєв П. О. Обдарованість і творчість особистості. Американський підхід : монографія. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2008. 240 с.
 13. Штернберг, Р. Дж. та Григоренко, Е. Л. (2002). Теорія успішного інтелекту як основа навчання обдарованої дитини. *Gifted Child Quarterly*, 46 (4), 265–277. <https://doi.org/10.1177/001698620204600403>
 14. Renzulli Joseph S. The Three-Ring Conception of Giftedness: A Developmental Model For Promoting Creative Productivity https://gifted.uconn.edu/wp-content/uploads/sites/961/2021/05/The_Three-Ring_Conception_of_Giftedness.pdf (дата звернення: 07.10.2025).

Любочкіна Г. О.,

*здобувачка третього рівня вищої освіти зі спеціальності С4 «Психологія»
Національного університету «Львівська політехніка»,
hanna.o.liubochkina@lpnu.ua*

ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Анотація. Проблематика сучасних досліджень соціального інтелекту обдарованих дітей стосується з'ясування нейробіологічних, етнокультурних і епігенетичних чинників, які визначають взаємозв'язок когнітивної обдарованості зі специфікою набуття соціальних навичок. Застосування комплексного, міждисциплінарного підходу надасть імпульс до розробки, апробації та впровадження валідних і надійних методів діагностики соціального інтелекту обдарованих дітей з урахуванням специфічних викликів розвитку їх комунікативних навичок і емоційної компетентності, а також до створення цільових програм і психолого-педагогічних технологій розвитку соціального інтелекту.